

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Малова Дар'я Валеріївна

УДК 811.111'255.4'373.612.2(043.3)

**Засоби збереження та відтворення метафор в україномовному
та російськомовному перекладах роману
Джоан Гарріс «Шоколад»**

035 – Філологія
035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно), перша – англійська мова

Автореферат
магістерської роботи на здобуття
ступеня магістра філології

Миколаїв – 2020

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу з англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
КУЗЕНКО Галина Миколаївна,
завідуюча кафедри теорії та практики
переклад з англійської мови,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Захист відбудеться 24 лютого 2020 р. о 9 годині на засіданні атестаційної комісії Чорноморського національного університету імені Петра Могили (54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Невід'ємною частиною будь-якого літературного твору є засоби художньої виразності. Вони здатні зробити текст неповторним та індивідуально-авторським. У літературознавстві такі засоби називаються тропами. Виділяють багато видів цих засобів: метафора, метонімія, уособлення, гіпербола, синекдоха, парцеляція, літота, епітет, порівняння та інші.

Слід зазначити, що художня література не існувала би без різноманітних мовних фігур, які надають творам особливого стилю. Будь-який автор, поет чи прозаїк, зазвичай використовує художні засоби, що виконують допоміжну функцію – передають власні думки та емоції автора, те, що він хотів висловити у своєму творі. Саме великою кількістю прийомів виразності художні твори відрізняються від інших типів авторських текстів.

Адекватна передача мовою перекладу (цільовою мовою) образної інформації художнього твору залишається одним з найбільш цікавих і складних аспектів теорії і практики перекладу. Різноманіття і багатоголосся художніх текстів, неповторність авторської мови окремого твору художньої літератури створюють невичерпний ґрунт для дослідження образних засобів і способів їх вираження мовою перекладу.

Особливу складність являє собою переклад метафор, оскільки цей образний засіб мови включає оціночну, номінативну і естетичну складові, внаслідок чого переклад метафор передбачає збереження двох асоціативних планів: плану, заснованого на прямому значенні, і плану, заснованого на взаємодії прямого, переносного і контекстуального значень.

Теорія перекладу стилістичних засобів мови оперує так званим «законом збереження метафори». В основі цього закону є твердження про те, що слова, які використовуються в тропях, повинні поєднуватися один з одним і в їх прямому значенні. Іншими словами, перед перекладачем художнього тексту стоїть завдання «обрати оптимальний перекладацький принцип для твору в цілому і перекладу метафор зокрема», принцип, який дозволив би знайти

природні, адекватні лексичні поєднання в мові перекладу і не привносили б сенс метафори нових асоціацій.

Магістерська робота присвячена вивченню особливостей відтворення в англо-українському та англо-російському художньому перекладі метафоричних сполучень. В останні десятиліття в мовознавстві спостерігаємо значне зростання теоретичного інтересу до метафор. Як зазначає з цього приводу А. Річардс, автор фундаментальних праць з теорії метафори, у повсякденній мові ми не зустрінемо і трьох речень поспіль, в яких не було б метафори. Навіть в мові точних наук можна обійтися без метафори тільки ціною великих зусиль. Метафора спрямовує наше мислення і пронизує всю нашу мову.

Філософи, психологи, логіки і лінгвісти зверталися до проблеми метафори з великим інтересом, як вказує Н.Д. Арутюнова, що викликало значне розширення матеріальної бази її вивчення (від метафори в різних термінологічних системах до метафори в мові реклами, спорту і т.п.).

Проблемі метафори в науковій літературі як вітчизняної, так і зарубіжної приділяється достатня увага. Тим не менш, залишається чимало питань, які потребують свого вирішення і пов'язаних з вивченням метафори з психолінгвістичних, комунікативно-прагматичних і когнітивних позицій.

Теоретичною базою для написання даної роботи послужили дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких В.К. Комісаров, Н.Д. Арутюнова, В.К. Харченко, Н.В. Косарев, А.І. Єфімов, Т.А. Казакова, С.О. Виноградова, І.Р. Гальперін, Л.С. Бархударов, Л.П. Науменко та А.Й. Гордєєва.

Утім, в аспекті перекладу метафори все ще залишаються недостатньо вивченими. У сучасному перекладознавстві досі не запропоновано комплексну модель іншомовного відтворення досліджуваного явища з урахуванням усіх сукупних характеристик у широкому філологічному контексті; чітко не окреслено стратегії та способи перекладу метафор різних видів.

Темою даної роботи є дослідження особливостей репрезентації метафор при перекладі роману Дж. Гарріс «Шоколад».

Таким чином, **актуальність дослідження** визначається необхідністю подальшої розбудови специфіки включення перекладів творів світової літератури у контекст україномовного та російськомовного літературного простору. Оскільки цей твір є невід’ємною частиною сучасного літературного процесу, переклад його українською та російською мовами робить міцнішими зв’язки між сучасними національними літературами.

Згідно **гіпотези дослідження**, доцільність перекладу метафор, так само як способи їх іншомовного відтворення, визначаються не тільки їх мовними параметрами, а й сукупною дією культурологічного, сюжетотвірного, особистісного чинників та впливом літературної традиції і норми.

Об’єктом дослідження є метафоричні одиниці роману Дж. Гарріс «Шоколад».

Предметом дослідження є специфіка особливостей перекладу метафор у романі Дж. Гарріс «Шоколад».

Метою даної роботи є здійснення аналізу перекладу роману Дж. Гарріс «Шоколад» українською та російською мовами, встановлення його особливостей на стилістичному рівні та визначення способів перекладу метафор.

Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання**:

- розкрити поняття метафори;
- дослідити специфіку функціонування метафор;
- розглянути різні підходи до класифікації метафор;
- проаналізувати особливості метафор у романі Дж. Гарріс «Шоколад»;
- визначити способи перекладу метафор у романі Дж. Гарріс «Шоколад»;
- визначити метафоричні кореляції між метафорами оригіналу і перекладів.

Методи дослідження застосовувалися з урахуванням вищезазначених завдань, що виконувались на кожному його етапі написання роботи. На

першому, пошуково-ознайомлювальному етапі, використовувався метод добору наукової літератури з метою створення наукової концепції дослідження. На аналітичному, другому етапі, створювалися таблиці з досліджуваним матеріалом методом суцільної вибірки з художнього твору. На третьому етапі дослідження, використовувались методи зіставного та компонентного аналізу.

Матеріалами дослідження є оригінальний текст роману Джоан Гарріс «Chocolat» (1999 рік), його переклад українською мовою «Шоколад» (виконаний Володимиром Поляковим у 2015 році) та російською мовою «Шоколад» (виконаний Іриною Новоселецькою у 2009 році). Матеріал для практичної частини роботи відбирався за допомогою методу суцільної вибірки. Первинний аналіз був проведений шляхом повного лексикографічного опису. Кількість вибірки становить близько 200 прикладів, які зіставляються з такою ж кількістю варіантів перекладу українською та російською мовами.

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що її результати є внеском у загальну теорію перекладу (подальша розробка стратегій та способів перекладу), у лінгвістичну теорію перекладу (переклад стилістично забарвленої лексики), у теорію художнього перекладу (відтворення метафор як функціонально та стилістично значущих елементів першотвору).

Практична цінність роботи зумовлюється можливістю використання її матеріалів і результатів у лекційних курсах «Вступ до перекладознавства», «Порівняльна стилістика англійської та української мов» та «Теорія перекладу як міжкультурна комунікація»; у перекладацькій діяльності, практичній підготовці майбутніх перекладачів та подальших розвідках магістрів і аспірантів.

Апробація роботи. Основні теоретичні положення й висновки магістерської роботи обговорювалися на *засіданні кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови* Чорноморського національного університету імені Петра Могили (2019 р.); на *міжнародній науковій конференції – II Міжнародна науково-практична конференція «Priority directions of science development»* (Львов, 2019). Крім того, виступ з доповіддю на XXII Всеукраїнській щорічній

науково-практичній конференції «Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти», присвячену Всесвітньому дню науки в ім'я миру та розвитку.

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки роботи відображені у 2 публікаціях автора (загальний обсяг 9 сторінок), з яких стаття опублікована в журналі «Студентські наукові студії», та тези доповіді на науковій онлайн-конференції міжнародного рівня.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, основної частини, традиційно розділеної на два розділи – теоретичний і практичний, загальних висновків, списку використаних джерел (77 позицій, з яких 14 – англomовних), додатків (6 позицій). Загальний обсяг роботи – 123 сторінок, з них 83 сторінки – основний текст. У додатках наведено результати матеріалів дослідження – таблиці та діаграми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються вибір теми, актуальність її, сформульовано мету і завдання магістерської роботи, розкриваються об'єкт, предмет та методи дослідження, визначається наукова новизна, зазначається матеріал дослідження, висвітлюється теоретичне значення та практична цінність роботи, вказується структура роботи.

У першому розділі роботи «**Теоретичні засади дослідження особливостей метафор у художньому творі**» розглянуто сутнісні характеристики досліджуваного явища у широкому лінгвістичному контексті з огляду на потреби перекладознавчого аналізу; дається стислий критичний огляд дослідження, присвячених теорії метафори, наводиться ряд думок про класифікацію метафоричних засобів мови, описуються особливості функціонування метафор, а також розглядаються декілька основних підходів до класифікації способів перекладу метафор.

У роботі запропоновано велику кількість визначень поняття «метафора» посилаючись не тільки на словникові дефініції, а й на думку вітчизняних і зарубіжних дослідників. Та основним все ж є: «Метафора (від грец. *metaphora* – перенесення) – переносне значення слова, засноване на уподібненні одного предмета або явища іншому».

Існують три основні погляди на лінгвістичну природу метафори:

1) метафора як спосіб існування значення слова (як лексикологічне значення); 2) метафора як явище синтаксичної семантики; 3) метафора як спосіб передачі значення в комунікативному акті.

Метафора існує в мові як реальна семантико-синтаксична одиниця. Отже, основні ознаки метафори: ознака семантичної двоплановості – тлумачення прямого і переносного значення; ознака експресивності. Спираючись на ознаку основного і переносного значення, порівнюючи їх, стає зрозумілим, що метафора загострює увагу на певному семантичному рівні, укладеному в основному значенні; ознака абстрактності. У процесі метафоризації слово проходить величезну семантичну обробку, в результаті якої значення слова стає узагальненим і не самим менш конкретним; синтаксична ознака. Дана ознака виражається в синтаксичних умовах метафоризації слова, які подаються в словниках і довідниках; морфологічна ознака – є числовою характеристикою метафор-іменників.

Метафора як мовна одиниця, вживаючись в мові, несе своє мовне навантаження. Отже, В.К. Харченко виділяє такі основні функції метафори, з яких випливає її роль в мові:

1. Номінативна функція. Розвиток в слові переносних значень формує значну протипагу створенню нових слів. Виняткова роль метафори в системах номінації пов'язана з тим, що завдяки метафорі відновлюється рівновага між незрозумілим або майже незрозумілим, простим найменуванням і найменуванням зрозумілим, прозорим.

2. Інформативна функція. Домінуючою особливістю інформації, яка транслюється за допомогою метафор, є монолітність, панорамність образу.

3. Мнемонічна функція. Метафора сприяє кращому запам'ятовуванню інформації.

4. Текстоутворююча функція. Текстоутворюючими властивостями метафори називається її здатність бути мотивованою, розгорнутою, тобто поясненою і продовженою.

5. Жанроутворююча функція. Жанроутворюючими можна назвати такі властивості метафори, які беруть участь у створенні певного жанру.

6. Пояснювальна функція. У навчальній і науково-популярній літературі метафори відіграють абсолютно особливу роль, допомагаючи засвоювати складну наукову інформацію, термінологію.

7. Емоційно-оціночна функція. Метафора є яскравим засобом впливу на мови реципієнта.

8. Конспіруюча функція – це функція метафори, що використовується для засекречування/приховування значення.

9. Ігрова функція. Досить часто метафору використовують як засіб комічного, як вид ігрової діяльності. Метафора широко вживається в художніх творах як форма мовної гри.

10. Ритуальна функція. Метафора традиційно використовується в привітаннях, святкових тостах, а також при висловленні співчуття.

З точки зору функціональності, П. Ньюмарк виділяє в метафорі дві функції і зазначає, що ці функції гармонійно поєднуються в метафорі: єдність форми і змісту: конотативну (здатність метафори більш детально і розгорнуто описувати абстрактні і конкретні поняття, яскравіше висловлювати думку і характеризувати якості описуваного предмета); естетичну (здатність метафори надавати естетичний вплив на читача, зацікавити і здивувати його).

У лінгвістиці існує безліч трактувань з питання про класифікацію метафор. Різні дослідники виділяють їх в певні типи, розробляють різні підходи і критерії, відповідно до яких розподіляють потім метафори по різних класах. Так як існує багато думок та підходів, тому науковці пропонують нам низку класифікацій.

За часів античності існувало три традиційні види метафор: різка, стерта, розгорнута або генетична. В залежності від функцій та властивостей метафор, їх класифікують за: мовним рівнем (лексичні, фразеологічні та граматичні метафори); стилістичним рівнем (індивідуально-стильові та загально-стильові); структурою (прості та розгорнені); подібністю (зовнішній вигляд, колір, місце розташування; психологічні та фізіологічні враження; подібність неіснуюча, вірогідна/бажана); напрямками розвитку, тематикою (перехід від живого до неживого і навпаки; від конкретного до абстрактного; антропоморфізми, зооморфізми); функціональним рівнем; граматичними характеристиками (частини мови та синтаксичні особливості).

За класифікації Р. ван ден Брока, яка вживається в перекладознавстві, виділяють лексичні метафори, образи яких стерлися, індивідуальні або авторські та конвенційні метафори, що вже закріпилися в літературознавстві. Відповідно до класифікації, запропонованої Н.Д. Арутюновою, метафори розділяються на: номінативні (*nominal*); образні (*imaginative, or figurative*); когнітивні (*cognitive*) та генералізуючі (*generalized*). Існує також класифікація (за ступенем частоти метафор), запропонована І.Р. Гальперінім: 1) авторські або живі (*genuine metaphors*) зазвичай є результатом уяви автора і завжди оригінальні; 2) стереотипні або штамповані метафори (*trite or dead metaphors*) широко використовуються в мові та іноді зустрічаються в словниках.

Розуміючи під метафорою використання знаку однієї концептуальної сфери (вихідної) на позначення компонента іншої (цільової), Дж. Лакофф і М. Джонсон виокремлюють такі типи метафоричних моделей: 1) Орієнтаційні метафори пов'язані з орієнтацією в просторі: «верх – низ», «глибокий – мілкий», «всередині – ззовні» тощо; цілу систему концептів метафорично організовано щодо іншої системи концептів. 2) Онтологічні метафори спираються на уявленні про неживі предмети як про живі істоти, а про людську душу як вмістилище почуттів – певний людський досвід ототожнено з об'єктами або речовинами. 3) Структурні метафори дозволяють

використовувати засоби однієї понятійної сфери для опису іншої – один концепт метафорично структуровано у термінах іншого.

За класифікації П. Ньюмарка метафори поділяються на п'ять типів: мертві або стерті метафори (dead), метафори-кліше (cliché), звичайні або загальні (stock), інноваційні або адаптовані (adapted) та креативні або “недавні” (recent), так звані авторські або оригінальні метафори (original).

Н. Стіенстра (з точки зору специфіки культури) виділяє такі метафори: універсальні, ті, що притаманні декільком культурам, та культуро-специфічні метафори, що відносяться лише до певної культури. Такий поділ вона пояснює це тим, що багато що з людського досвіду є загальним/універсальним або щонайменше притаманне багатьом культурам і як наслідок часто не самі концептуальні метафори залежать від культури, а більше мовна реалізація.

Метафора є багатоаспектним феноменом, і з цієї причини вона являє собою предмет дослідження різних сфер пізнання і областей лінгвістики. Як конкретний вид тропів метафора вивчається в поетиці, як ресурс нових значень слів – в лексикології, як особливий вид мовного використання – в прагматиці, як асоціативна система і об'єкт інтерпретації і сприйняття повідомлення – в психолінгвістиці, як спосіб мислення і пізнання – в логіці і філософії. Все це пояснює існування великої кількості підходів до осягнення метафори.

Виявивши в творі метафору, перекладач повинен вирішити, чи необхідно її відобразити в перекладі, чи ні, і як саме це найкраще зробити. У художньому тексті естетичний ефект не менш важливий, ніж інші складові. У таких випадках втрата метафори може привести до того, що зміст буде переданий не в повній мірі, а тому збереження метафоричного образу вельми значимо. Складність перекладу метафори в художньому тексті зумовлюється, з одного боку, оригінальністю мислення автора, а з іншого – різницею між метафоричними системами, притаманними різним культурам і мовам. Тому простий перенос метафори з художнього оригінального тексту до його перекладу є не завжди можливим.

При перекладі метафор головне зберегти ефект емоційного впливу на реципієнта. Основні правила перекладу метафор, якими повинен користуватися кожен перекладач: 1) прямий/дослівний переклад: передача мовного образу мови оригіналу рівноцінним мовним образом у мови перекладу при збереженні змісту; 2) заміна/субституція: заміна образу мови оригіналу метафорою в перекладі з порівнянним змістом або порівнянними асоціаціями; 3) описовий переклад/перифраз: передача використаного в творі мови оригіналу образу за допомогою неметафоричного виразу мовою перекладу (деметафоризація).

Варто зазначити, що не існує ні єдино правильного розподілу метафор за їх класифікацією, ні єдино вірного набору способів їх перекладу. Отже, Н.Ф. Палевіна розмежовує чотири способи передачі метафор: еквівалентні відповідності; варіативні відповідності; трансформація; калька.

Як синонімічні заміни О.О. Селіванова характеризує випадки метафоричних перетворень, серед яких розрізняє чотири різновиди: деметафоризацію – заміну метафоричного значення слова в перекладі неметафоричним відповідником; метафоризацію – заміну прямого значення метафоричним синонімом; трансметафоризацію – заміну вихідного домену концептуальних метафор відповідників; заміну складників вихідного домену за умови її збереження у перекладі.

Н.Д. Арутюнова визначає наступні стандартні процедури перекладу метафор: збереження аналогічного метафоричного образу, тобто дослівний переклад; переклад метафори порівнянням; заміна еквівалентною метафорою у мові перекладу; збереження аналогічного метафоричного образу з додаванням пояснення; перефразування

В.Н. Комісаров виділяє такі види перекладу конвенційних метафор: переклад, що ґрунтується на тому ж самому образі; переклад, що ґрунтується на іншому, схожому образі; дослівний переклад метафори; неметафоричне пояснення.

А. Річардс пропонує наступну класифікацію способів передачі метафор: підшукування образного аналога в мові перекладу; створення дослівного

еквівалента; метод експресивно-прагматичної конкретизації; описовий переклад; заміна образу оригіналу на прийнятий у мові перекладу образ; метод компенсації; нейтралізація метафори.

Я.І. Рецкер, описуючи лексичні трансформації, виділяє п'ять основних різновидів, що стосуються перекладу метафор: конкретизація; генералізація значень; смисловий розвиток; цілісне перетворення; антонімічний переклад.

Наступну класифікацію способів перекладу метафор запропонував П. Ньюмарк: збереження образу мови перекладу; заміна образу мови оригіналу стандартним образом мови перекладу, який не суперечить культурі останньої; відтворення метафори за допомогою образного порівняння (або метафори) із тлумаченням значення (може призвести до втрати експресивності висловлювання); відтворення метафори за допомогою образного порівняння (зі збереженням образу, але можливо зі зміною експресивності); описове відтворення семантики метафори; випущення метафори, за умови якщо вона є необов'язковою або надлишковою; збереження метафори з конкретизацією значення для підсилення образу.

Т.А. Казакова та В.І. Карабан пропонують такі способи перекладу метафори: повний переклад; додавання/опущення; заміна; структурна перебудова; традиційний відповідник; паралельне найменування (метафоричної основи).

Як зазначає Т. Казакова, повний переклад метафори застосовується у випадку, якщо у мові оригіналу і мові перекладу збігаються як правила сполучуваності, так і традиції вираження емоційно-оцінної інформації, вжитої у цій метафорі. Якщо ж це не так, то метафора зазнає перекладацьких трансформацій, насамперед лексичних (додавання, опущення, зміна граматичної форми, контекстуальна заміна) та стилістичних (зміна стилістичного забарвлення, модуляція погляду/ставлення, зміщення акценту, еквіваленті), рідше, якщо структура метафори складна, а сама метафора розгорнута, синтаксичних (членування, об'єднання речень або частин синтаксичної структури метафори, зміна порядку слів).

Таким чином, із запропонованих підходів до перекладу метафори, очевидним є те, що для надання адекватного перекладу, перекладачеві слід вносити у текст певні зміни, поправки, враховуючи соціокультурні та психологічні аспекти реципієнтів, а також без перекручування передавати стилістичне та смислове навантаження художнього твору. А найголовніше, переклад метафори мови оригіналу цільовою мовою складається а) зі сприйняття, розуміння й інтерпретації метафори, наявної в оригінальному тексті; б) із процесу її перекладу цільовою мовою з усіма його необхідними складовими.

У другому розділі **«Особливості репрезентації метафор при перекладі роману Дж. Гарріс «Шоколад» з англійської на українську та російську мови»** на прикладах, вибраних з роману Дж. Гарріс «Шоколад» робиться спроба підтвердити основні положення теоретичного матеріалу, викладеного в I-му розділі роботи, проводиться аналіз суцільної вибірки метафоричних засобів роману, досліджується відповідність ступеня образності оригіналу і перекладу, а також кількісний аналіз способів перетворення метафор при перекладі з англійської на українську та російську мови.

Стратегії і способи перекладацького відтворення метафор здебільшого визначається їхніми типологічними характеристиками та смисловим навантаженням. Тому *перший підрозділ* практичної частини присвячений видовій класифікації метафор.

Як і більшість авторів художніх творів, Дж. Гарріс, намагаючись надати виразності та своєрідності своєму мовленню, використовує метафори різних типів. В ході дослідження був проведений аналіз роману «Шоколад» Дж. Гарріс мовою оригіналу та у перекладі українською мовою, виконаному В. Поляковим, та російською мовою, виконаному І. Новоселецькою. Було відібрано та класифіковано, використовуючи класифікацію П. Ньюмарка, близько 200 метафор.

Проаналізувавши відібрані приклади, ми дійшли висновків, що найчастіше Джоан Гарріс у своєму романі «Шоколад» використовувала адаптовані та звичайні метафори. Український перекладач В. Поляков, відтворюючи метафори, найчастіше використовував адаптовані та стерті метафори. Натомість в російськомовному варіанті роману, виконаному І. Новоселецькою, найуживанішим видом метафор є оригінальна.

В *другому підрозділі* практичної частини було здійснено аналіз способів перекладу метафор українською та російською мовами, що застосували перекладачі В. Поляков та І. Новоселецька. Використані авторкою роману метафори та їх переклади російською та українською мовами ми проаналізували з точки зору класичних способів перекладу, описаних Т.А. Казакової. Так більшість метафор в українському варіанті перекладається повним перекладом або заміною, рідше – через паралельне найменування, традиційними відповідниками або з використанням структурної перебудови. Натомість російський перекладач частіше за все використовувала заміну, структурну перебудову та повний переклад, а рідше – паралельне найменування, додавання та традиційні відповідники.

В ході аналізу перекладів твору була виявлена тенденція до спрощеного перекладу метафор в обох мовах перекладу: заміни з частковою втратою вкладеного автором сенсу або їх повного опущення в тих випадках, коли перекладач не зміг підібрати гідний авторській метафорі еквівалент в рідній мові.

В *третьому підрозділі* практичної частини проводилося зіставне дослідження метафор в оригінальному творі «Шоколад» та його українському і російському перекладах на предмет метафоричних перетворень за О. Селівановою та когнітивний аналіз їхніх вихідних і цільових доменів у дусі Дж. Лакоффа і М. Джонсона виявило три основних види метафоричних кореляцій: 1) метафора – метафора; 2) метафора – неметафора; 3) метафора – порівняння. У більшості прикладів, що було відібрано з ілюстративного матеріалу, види метафоричних кореляцій збігалися в українському і

російському перекладах, що є підтвердженням надзвичайної близькості та спорідненості слов'янських мов.

В ході нашої розвідки було виявлено, що найрозповсюдженіший вид метафоричної кореляції в даному романі, що слугував ілюстративним матеріалом, є метафора – метафора (а саме: метафори, перенесені з оригінального тексту до цільового із заміною складників вихідного домену). Також були представлені ще два види кореляцій – метафора – неметафора та метафора – порівняння, що за частотою вживаності набагато поступаються вищезгаданому виду.

ВИСНОВКИ

Дослідження присвячене визначенню чинників перекладності та встановленню реальних і оптимальних стратегій і способів відтворення метафор в англо-українському та англо-російському художньому перекладі.

Адекватна передача мовою перекладу (цільовою мовою) образної інформації художнього твору залишається одним з найбільш цікавих і складних аспектів теорії і практики перекладу. Особливу складність являє собою переклад метафор, оскільки цей образний засіб мови включає оціночну, номінативну і естетичну складові, внаслідок чого переклад метафор передбачає збереження двох асоціативних планів: плану, заснованого на прямому значенні, і плану, заснованого на взаємодії прямого, переносного і контекстуального значень.

Метафора є багатоаспектним феноменом, і з цієї причини вона являє собою предмет дослідження різних сфер пізнання і областей лінгвістики. Як конкретний вид тропів метафора вивчається в поетиці, як ресурс нових значень слів – в лексикології, як особливий вид мовного використання – в прагматиці, як асоціативна система і об'єкт інтерпретації і сприйняття повідомлення – в психолінгвістиці, як спосіб мислення і пізнання – в логіці і філософії. Все це пояснює існування великої кількості підходів до осягнення метафори.

У лінгвістиці існує кілька трактувань з питання про класифікацію метафор. Різні дослідники виділяють їх в певні типи, розробляють різні підходи і критерії, відповідно до яких розподіляють потім метафори по різних класах.

Розуміючи під метафорою використання знаку однієї концептуальної сфери (вихідної) на позначення компонента іншої (цільової), виокремлюються такі типи метафоричних моделей орієнтаційні, онтологічні, структурні метафори.

Виділяється п'ять основних типів метафор: мертві або стерті метафори (dead), метафори-кліше (cliché), звичайні або загальні (stock), інноваційні або адаптовані (adapted) та креативні або «недавні» (recent), так звані авторські або оригінальні метафори (original).

Як синонімічні заміни характеризуються випадки метафоричних перетворень, серед яких розрізняється чотири різновиди: метафора–неметафора – заміна метафоричного значення слова в перекладі неметафоричним відповідником (деметафоризація); метафора–метафора – заміна прямого значення метафоричним синонімом: метафори, перенесені з оригінального тексту у цільовий без будь-яких трансформацій/змін (метафоризація); метафори, перенесені з оригінального тексту до цільового із заміною складників вихідного домену (реметафоризація); метафори, перенесені з оригінального тексту до цільового із заміною вихідного домену (трансметафоризація); метафора–порівняння – заміна метафоричного виразу порівнянням; неметафора–метафора – заміна неметафоричного виразу метафоричним відповідником.

Повний переклад метафори застосовується у випадку, якщо у мові оригіналу і мові перекладу збігаються як правила сполучуваності, так і традиції вираження емоційно-оцінної інформації, вжитої у цій метафорі. Якщо ж це не так, то метафора зазнає перекладацьких трансформацій, насамперед лексичних (додавання, опущення, зміна граматичної форми, контекстуальна заміна) та стилістичних (зміна стилістичного забарвлення, модуляція погляду/ставлення, зміщення акценту, еквіваленція), рідше, якщо структура метафори складна, а

сама метафора розгорнута, – синтаксичних (членування, об'єднання речень або частин синтаксичної структури метафори, зміна порядку слів).

Проаналізувавши приклади метафор, ми дійшли висновків, що найчастіше Джоан Гарріс у своєму романі «Шоколад» використала адаптовані та звичайні метафори. Український перекладач В. Поляков, відтворюючи метафори, найчастіше використовував звичайні та стерті метафори. В російськомовному варіанті роману, виконаному І. Новоселецькою, найвживанішим видом метафор також є звичайна метафора.

У відсотковому співвідношенні це виглядає наступним чином. В оригінальному творі: звичайні – 45%, адаптовані – 25%, оригінальні – 20%, стерті – 9%, метафори-кліше – 1%. В українському перекладі: звичайні – 60%, стерті – 20%, оригінальні – 10%, адаптовані – 5%, метафори-кліше – 5%. В російському перекладі: звичайні – 60%, оригінальні – 15%, адаптовані – 15%, стерті – 5%, метафори-кліше – 5%.

Використані авторкою роману метафори та їх переклади російською та українською мовами ми проаналізували з точки зору класичних способів перекладу. Так більшість метафор в українському варіанті перекладається повним перекладом або заміною, рідше – через паралельне найменування, традиційними відповідниками або з використанням структурної перебудови. Натомість російський перекладач частіше за все використовувала заміну, структурну перебудову та повний переклад, а рідше – паралельне найменування, додавання та традиційні відповідники.

Якщо розглядати це у відсотковому співвідношенні, то найчастіше у російському перекладі використано заміну – 30%. Далі за частотою використання способів перекладу йде структурна перебудова та повний переклад – по 20% і паралельне найменування – 15%. Також незначну кількість метафор було перекладено додаванням, опущенням і традиційними відповідниками – по 5%.

Щодо українського варіанту перекладу, то тут найчастіше використаним способом є повний переклад – 35%, далі йде заміна – 25%, трохи менше

паралельне найменування та традиційні відповідники – по 15%. Також незначну кількість метафор відтворено з використанням структурної перебудови – 5%, додавання – 4%, і найменше опущення – всього 1% від загальної кількості проаналізованих метафор.

В ході нашої розвідки було виявлено, що найрозповсюдженіший вид метафоричної кореляції в даному романі, що слугував ілюстративним матеріалом, є метафора–метафора (а саме: метафори, перенесені з оригінального тексту до цільового із заміною складників вихідного домену – реметафоризація). Також були представлені ще два види кореляцій: метафора–неметафора та метафора–порівняння, що за частотою вживаності набагато поступаються вищезгаданому виду. У відсотковому співвідношенні це можна представити таким чином: метафора–метафора (75%), метафора–неметафора (15%) і метафора–порівняння (5%), та різні кореляції в українському і російському перекладі (5%).

Це дозволяє зробити висновок, що при перекладі метафор у перекладача можуть виникнути труднощі через відсутність адекватного еквівалента в мові перекладу, відмінностей в реаліях двох мов, їх культурах і системах цінностей, які неминуче ведуть до неможливості прямого перекладу. Проте завжди можна знайти прийом перекладу, який максимально точно зможе передати сенс метафори. В процесі роботи зроблені висновки щодо видових особливостей метафор художнього твору і чинників їх перекладності, а також зроблено спробу встановлення реальних та оптимальних стратегій і способів відтворення метафор в англо-українському та англо-російському художньому перекладі. Такі дослідження, зокрема, дозволяють простежити вплив вибору метафоричних трансформацій на комунікативну відповідність оригіналу та перекладених художніх творів.

Список опублікованих праць за темою роботи:

1. Малова, Дар'я і Галина Кузенко. “Stephen King’s “The Green Mile” in Ukrainian Translation: Metaphor Representation.” *Priority directions of science*

development: Abstracts of 2nd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”, 2019, pp. 451-455.

2. Малова, Дар'я. “Особливості репрезентації метафор в українському перекладі роману Стівена Кінга «Зелена миля».” *Студентські наукові студії: Молодіжний науковий журнал*. Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, вип. 37 (81), 2020, сс. 90-93.

АНОТАЦІЯ

Малова Д. В. Засоби збереження та відтворення метафор в україномовному та російськомовному перекладах роману Джоан Гарріс «Шоколад». – Кваліфікаційна наукова робота на здобуття академічного ступеня магістра, Миколаїв, 2020.

Магістерська робота присвячена дослідженню метафоричних одиниць та специфіці особливостей їх відтворення в англо-українському та англо-російському художньому перекладі. При перекладі метафор у перекладача виникають труднощі при перекладі метафор через відсутність адекватного еквівалента в мові перекладу, відмінностей в реаліях двох мов, їх культурах і системах цінностей, які неминуче ведуть до неможливості прямого перекладу. Але завжди можна знайти спосіб перекладу, який максимально точно зможе передати сенс метафори. Мета роботи полягає в розгляді видових особливостей метафор роману Джоан Гарріс «Шоколад» та виявлення способів їх перекладу. При аналізі роману використовувалися структурно-семантичний і метод порівняльного аналізу. Використання даних методів дозволили відобразити результати, як в кількісній, так і в якісній формі.

Ключові слова: *метафора, види метафор, художній переклад, спосіб перекладу, кореляція, Джоан Гарріс «Шоколад».*

SUMMARY

Malova Daria. Means of preserving and reproducing various metaphors in Ukrainian and Russian translation of the novel “Chocolat” by Joanne Harris. – Qualification research paper, Mykolaiv, 2020.

The research paper is devoted to determining the factors of translatability and establishing real and optimal strategies and ways to recreate metaphors in English-Ukrainian and English-Russian literary translation.

Adequate transferring of figurative information of literary work in the target language remains one of the most interesting and complex aspects of translation theory and practice. The translation of metaphors is particularly difficult, since this figurative means of language includes evaluative, nominative, and aesthetic components, so that the translation of metaphors involves the preservation of two associative plans: the plan based on direct meaning, and the plan based on the interaction of direct, figurative, and contextual meanings.

After analyzing the examples (using the classification of P. Newmark), we came to the conclusion that most often Joanne Harris in her novel “Chocolat” used adapted and stock metaphors. Ukrainian translator V. Poliakov, while reproducing metaphors, used most often stock and dead metaphors. In the Russian-language version of the novel, made by I. Novoseletska, the most commonly used type of metaphor is also the stock metaphor.

We analyzed the metaphors used by the author of the novel and their Russian and Ukrainian translations from the point of view of the classical translation methods described by T. Kazakova. Thus, most metaphors in the Ukrainian version are translated by full translation or replacement, less often – through a parallel nomination, traditional equivalents or using structural adjustment. But the Russian translator most often used replacement, structural adjustment and full translation, and less often – parallel nomination, addition and traditional equivalents.

In the course of our investigation, it was found that the most common type of metaphorical correlation (according to O. Selivanova) in this novel, which served as an illustrative material, is a metaphor – metaphor (namely, metaphors transferred from the original text to the target with the replacement of components of the original domain). Two more types of correlations were also presented: metaphor – non-metaphor and metaphor – comparison, which are much lower in frequency of the above-mentioned type.

This allows us to conclude that when translating metaphors, the translator may have difficulties due to the lack of an adequate equivalent in the translation language, differences in the realities of the two languages, their cultures and value systems, which inevitably lead to the impossibility of direct/full translation. But always can be found a translation technique that can convey the meaning of the metaphor as accurately as possible. Such studies, in particular, allow us to trace the influence of the choice of metaphorical transformations on the communicative correspondence of original and translated literary works.

Key words: *metaphor, types of metaphors, literary translation, method of translation, metaphorical correlation, Joanne Harris "Chocolat".*